

Yetim Arketipi Işığında Hatice Meryem'in Yetim Romanı

Hatice Meryem's Orphan Novel According to Orphan Archetypes

Özlem FEDAI*

Öz

20. yy'ın önemli psikanalisti Carl Gustav Jung'un bilinçaltı üzerine yaptığı çalışmalar neticesinde boyut kazanan kavramlardan biri de "kolektif bilinçaltı"dır. Hocası Freud'un bilinç ve bilinçaltı kavramlarına paralel olarak bilinçaltının kişisel ve kolektif olarak ikiye ayıran Jung'un çalışmaları, kişiliğin (psişe) keşfi ve analizi üzerine yapılan çalışmalara kaynaklık etmiştir. Kolektif bilinçaltı, kişinin atalarından miras kalan ve nesilden nesile aktarılabilen bir bilinçaltıdır. Bu bölgede arketipler meydana gelir ve bu arketipler, anlatı metinlerinde ortak, yinelenen bazı sembolleri barındırır. Böylece bu metinlerdeki kişilerin tekrarlanan ortak davranışlarının sebepleri üzerinde yorumlar yapmamıza imkân verir.

Bu çalışmada günümüz Türk hikâye ve romanının dikkat çekici isimlerinden biri olan Hatice Meryem'in Yetim adlı romanı, Jung'un arketip kuramı ışığında "yetim arketipi" üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arketip, Yetim, Jung, Hatice Meryem, kişilik.

Abstract

Carl Gustav Jung, a prominent psychoanalyst of the 20th century, is a collective subconscious that is one of the concepts that has gained dimension as a result of his studies on the subconscious. Separating his subconscious into personal and collective concepts parallel to his mentor, Freud's consciousness and subconscious concepts, Jung's work has been the source of studies on the discovery and analysis of personality. The collective subconscious is a subconscious that is inherited from one's ancestors and can be passed on from generation to generation. Archetypes occur in this region and these archetypes contain some common, recurring symbols in narrative texts. Thus, it allows us to make comments on the causes of repeated common behaviors of people in these texts.

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, orcid no: 0000-0001-7726-4096

In this study, Hatice Meryem's novel Orphan, which is one of the remarkable names of today's Turkish story and novel, will be evaluated according to Jung's archetype theory on the basis of in orphan archetype.

Key Words: Archetype, Orphan, Jung, Hatice Mary, personality

1. Arketip Kavramı ve Yetim Arketipi

İnsan kişiliği (psişesi) üzerine önemli çalışmalar yapan Freud ve öğrencisi Jung, kişiliğin keşfi ile ilgili önemli ipuçları taşıyan ve günümüzde de birçok önemli çalışmaya kaynaklık eden isimler olmuştur.

Analitik psikolojinin kurucusu durumunda olan Jung'un önem verdiği "bireyleşme" kavramı; tek, homojen bir varlık olmayı, kişinin kendisi olmasını ifade eder. Bireyleşmenin nihai amacı, insanoğlunu bir bütün, eksiksiz hale getirmektir. Bireyleşme demek, "kendine gelme" veya "kişiliğini bulma" demektir ki Jung, "en içimizdeki nihai ve hiçbir şeyle karıştırılmaz eşsizliğimizi kucaklayan bu sürecin maliyetinin *izolasyon ve yalnızlık* olduğuna işaret eder¹.

Kişinin 'kendi' olması anlamına gelen "bireyleşmek", en içimizdeki, nihai ve hiçbir şeyle karıştırılmaz tekliğimizi ifade eder. Kastedilen, bireyin toplumun ona dayattığı ortak (kolektif) zorunluluklarına (sorumluluklarına) zıt şekilde davranarak kazandığı sözde bireyleşme değil bütünle ilişki içinde kendi doğasının gerçekleştirilmesidir.²

*"Freud ilk çalışmalarında ruhsal hayatın iki bölümden oluştuğuna dair inancını açıklamıştı; bilinç ve bilinçaltı. Bir buzdağının görünebilen parçasına benzeyen bilinçli (conscious) bölüm, küçük ve önemsizdir. Tüm kişiliğin görünen ama yüzeysel yönünü gösterir. Geniş ve güçlü bilinçaltı (unconscious), tüm insan davranışlarının arkasındaki dürtüsel güç olan içgüdüleri kapsar"*³

Öğrencisi Jung ise, bilinçdışını da "kişisel bilinçdışı" ve "kolektif bilinçdışı" olarak İki katmana ayırarak hocasından farklı bir yorum getirir. Jung'a göre ise psişenin ikinci kısmını "bilinçaltı" (bilinçdışı) denen bir tür bellek bankası oluşturmaktadır. Doğrudan algılanabilir "dış katman" "bilinç"; bastırılmış kişisel yaşantıların depolandığı "orta katman", "kişisel bilinçdışı" (bilinçaltı)nı; bireyin kişisel yaşantısının dışında, ruhun derinliklerinde ve insanlığın bütününde ortak olduğu varsayılan "iç katman da *ortak/kolektif bilinçdışı*"nı oluşturur.

1 Jolande Jacobi, *Carl Gustav Jung Psikolojisi*, (çev. Mehmet Arap), İlhan Yay., İst., 2002, s. 144.

2 Jolande Jacobi, a. g. e., s. 144-145

3 Duane P. Schultz- Sydney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, (çev. Yasemin Aslay), Kaknüs Yay., İst., 2007, s. 608.

Görülebileceği üzere Jung'un "bilinçaltı" tanımına hocası Freud'dan farklı yaklaşmasının yanında psikoloji bilimine kattığı asıl önemli değer "kolektif bilinçdışı" kavramı olmuştur.

Jung'a göre kişinin bilinçaltının yanı sıra atalarından miras kalan ve nesilden nesile aktarılabilen bir bilinçaltı daha vardır. O, bu kavrama "kolektif bilinçdışı" adını vermiştir. Kolektif (ortak) bilinçaltı, aynı zamanda, insanları "ortak ruhsal temelde" birleştirir ki, arketipler, burada meydana gelir.

Jung'un arketipler kuramı aslında "*kolektif bilinçdışının beslendiği tipik bir insan deneyimini gösteren yinelemeli imgeler ya da düşünme kalıplarıdır. Mitler, destanlar, masallar ve efsaneler ise Jung'un sözünü ettiği arketiplerin anlatı içerisinde okuyucuya ya da dinleyiciye ulaşması için gizlenmiş örneklerini taşırlar*"⁴. Bu gizlenmiş örnekler, gizli/örtük bir dil şeklinde; hikâye, roman vb. anlatı metinlerinde de karşımıza çıkarlar.

Jung'un çalışmalarına göre belli başlı arketipler, "Ben, Kahraman (Aşama), Persona (Maske), Gölge, Anima ve Animus, Yüce Birey/Yaşlı Bilge, Anne, Baba arketipleridir. Bunlara ilaveten, Yetim, Gezgini, Masum, Büyücü gibi arketipler de bulunmaktadır.

Edebiyatta ve sanatın diğer dallarında ifade edilen arketipler evrensel konuları temsil eden insan eğilimleridir. Ramazan Korkmaz'ın belirttiği gibi, "İnsanın tinsel doğumları için birer hareket kodu olan arketipler, ortak bilinçdışında biriken *mitik enerji birikimini şimdileştirme/ güncelleme ve derin bilinçdışı akıntılarını arketipsel semboller aracılığıyla bilince taşıma işlevi görürler*"⁵.

2000 sonrası Türk hikâye ve romanının dikkat çeken kadın yazarlarından biri olan Hatice Meryem'in 2019 yılı başında yayınlanan *Yetim* adlı romanının kahramanı da "Yetim" arketipi özelliklerini taşımaktadır.

2. Hatice Meryem'in Eserleri ve Kadınlık Halleri

2000'lerin başından itibaren eserleri yayınlanmaya başlayan, *güncel Türk hikâye ve romanının* dikkat çeken yazarlarından⁶ biri olan Hatice Meryem, yazdığı hikâye ve romanlarla özellikle 1980'li yıllardan itibaren *Türk toplumundaki kadınlık hallerini* masaya yatıran bir yazardır. Yazar, kız çocuk/ genç kız/ kadın/ anne olmanın aşama ve güçlüklerini dikkat çekici gözlemleri, canlı mizahî dili ve samimî üslûbuyla anlattığı hikâye ve romanlarıyla dikkat çekmektedir.

4 Fatih Ege, *Masallarda Bilincin Dönüşümü ve Dönüştürülmesi*, Kültür Ajans Yay., Ankara, 2016, s. 27.

5 Ramazan Korkmaz, *Yazınsal Okumalar*, Kesit Yay., İst., 2015, s. 13.

6 Bkz. Hece Öykü, "Günümüz Türk Öyküsünde Kadının Sesi", nr. 56, Nisan 2013, s. 82, 89.

Hatice Meryem, *Varlık* dergisinin açtığı hikâye yarışmasında “Siftah” adlı hikâyesinin dikkate değer bulunması ardından yayınlanan aynı adlı ilk hikâye kitabında⁷ zaman ve mekân üzerinden insanlık hâllerine odaklanır. Kitaptaki hikâyeler, evlerden, cami avlularına, banliyö trenlerinden, şehirlerarası otobüslere, gasilhanelerden, futbol sahalarından, taksilere ve uzak otel odalarında geçen ‘özel anlar’a objektif tutmuştur.

*Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun*⁸ adlı hikâye kitabında 20’nin üzerinde kadınla ve evlilik hayatıyla empati kurarak Türkiye’de “birinin karısı olma halleri”nin nasıl bir şey olacağını hayal eden Hatice Meryem, “Ben eğer bir ...ın karısı olsaydım”... diyerek başlayıp “bir ayaşın”, “bir apartman kapıcısının”, “bir tornacının”, “bir cücenin”, “bir imamın”, “bir kuryenin”, “bir marangozun” karısı, “bir gardiyanın”, “kasabın”, “çok genç bir adamın”, “ince ruhlu bir adamın”, “bir işçinin”, “avare bir adamın”, “bir adamın ikinci”, “bir demiryolcunun”, “bir tüccarın”, “bir sünepe adamın”, “bir emeklinin”, “bir oburun”, “bir lüzumsuz adamın”, “bir şoparın”, “ilk aşkının”, “bir saz âşığının”, “bir kader kurbanının”, “yakışıklı bir adamın”, “bir şairin”, “yaşlı bir adamın”, “bir garibanın”, “babasının”, “oğlunun” karısı olmanın nasıl olacağını izini sürmüştür. Kitabın sonunda 20’nin üzerinde erkeğin karısı olma durumlarının bir hayal/ kurgu olduğu, kahramanın anlattığı erkeklerden hiçbirinin karısı olmadığını, “neyse ki” diyerek tek ve özgür olduğunu dile getirmesiyle açığa çıkar.

Yazar, *İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar*⁹ adlı romanında İstanbul’un dibinde Kozluklu denen bir mahalledeki varoş ailelerin yaşamını keskin ve içerden kuşatan bir gözlem gücü ile büyüteç altına alır. Bu romanda da Meryem, diğer eserlerinde sergilediği *Aklımdaki Yılan*¹⁰ adlı hikâye kitabında annelik hallerini yine diğer kitaplarını aratmayan bir gözlem ve empati gücü, mizaha dayalı bir dil yeteneği ile harmanlayarak anlatmıştır.

Siftah adlı ilk hikâye kitabından itibaren, farklı zaman ve mekânlardaki “özel anlar”ı, varoşların birbirinden pek de farklı olmayan hayatlarında “kadın” ve “çocuk” olmayı, birinin karısı olmanın yahut anne olmanın farklı hâllerini mizaha bağlı canlı bir dil ile yorumlayan Meryem, kız çocuk, torun, genç kız, anne gibi kadınlık hâllerini eserlerinde özenle masaya yatırmıştır. Meryem, 1980’lerde hayatımıza giren bazı eşya ve nesneler (Örn. Borcam) üzerinden orta ve alt kesim Türk kadınlarının psikolojisini, mutfak dedikodularını, babaanneden toruna aktarılan kimi âdetleri, va-

7 *Siftah*, Varlık Yay., İst., 2000, 103 s.

8 Hatice Meryem, İletişim Yay., İst., 2002, 95 s.

9 Meryem, İletişim Yay., İst., 2008, 286 s.

10 İletişim Yay., İst., 2010, 111 s.

roşların sosyal manzarasına özenle eğilerek yansıtmıştır. Eserlerinde bir “dişil” bilinci gözlemlenen Meryem, çocukluk çağından itibaren şartlar her ne olursa olsun kimliğini, benliğini korumaya çalışan “kadınlık”, “kız”lık, “anne”lik *hâllerini farklı boyutlarıyla sergiler*.

Meryem, 2019 tarihli son romanı *Yetim*¹¹’de ise, anne babası boşandığı için bir yatılı okula bırakılan ve kendisini “yetim” olarak hissederek küçük bir kız çocuğunun bir “yetimhane” gibi gördüğü okulda yaşadığı “yetim”liği, kendine verdiği zararları, geliştirdiği tepkiler sebebiyle ona kucak açan babaannesinin sevgisini göremeyerek ölümünden kendini sorumlu tutuşunu konu edinir. Babası ve annesi varken “yetim” olan küçük kız, bir kere bile “babaanne” demediği babaannesinin ölümü ardından, ona yaptığı hak-sızlığı anlar. Kendisine hayatı, dini, ahlâklı olmayı *öğreten babaannenin* gittiği veli toplantısında öğrendiği kompozisyon yarışmasına torununun katılmasını istemesi üzerine, bu isteği bir vasiyet olarak gören küçük kız, hayattayken hiç “babaanne” demediği babaannesine adadığı “Hayalimdeki Dünya” başlıklı bir kompozisyon yazar ve son günü de olsa yarışmaya katılarak birinci olur. “Yetim”in yazdığı kompozisyon üzerinden eserde, insanın içindeki iyiliğin kötülüğe galebe çalması yolundaki özlemi dile getirilmiştir.

Ailesi tarafından sahiplenilmediği için “yetim” olan küçük bir kızın zorla “kötü” olmaya itilişinin anlatıldığı Hatice Meryem’in *Yetim*’i, aşağıda “Yetim” arketipinin temel karakteristiğini taşır.

3. “Yetim” Arketipine Göre *Yetim* Romanı

Birçok edebî metinde, olayın kahramanı/kişisi, bir yandan kendisini sıkıntılı bir durumun içinde bularak bu durumun nedenlerini bulmaya çalışırken bir yandan da kişiliğinin ipuçlarını keşfeder. Bazen içsel bazen de dış dünyaya karşı bir savaşın içine girer. Bu savaşta kimi zaman bir “savaşçı” bir “kahraman” olarak çıkar kimi zamansa dönüp dolaşıp aynı noktaya gelerek kendini dünyada bir başına, kalabalık içinde yalnız, lüzumsuz hatta “yetim” hissedebilir.

“Yetim” sözcüğü, *Türkçe Sözlük*’te “babası ölmüş çocuk, babasız”¹² anlamına gelmektedir. Ayrıca sözcüğün “tek”¹³ anlamı da bulunmaktadır. Edebî eserin kahramanının ya gerçekten ya da mecazî olarak kendini “yetim” hissetmesi, hayatın zorlu sınavları karşısındaki konumu bazen “istenmeyen çocuk” olma durumu ile de açıklanabilir. Bu durumda yetim

11 İletişim Yay., İst., 2019, 154 s.

12 *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara, 2005:2175.

13 Pars Tuğlacı, *Okyanus 20. YY Türkçe Sözlük*, Okyanus Yay., İst., 1974, s. 3047.

kahraman, hayat koşulları karşısında bir başına yani “tek”, “kovulmuş”, “yapayalnız”, “hiçbir yere ait olmayan” durumunda olabildiği gibi hatta hayatta kalabilmek için istemediği halde haşın bir mizaca bürünerek ve kötü olmak durumunda da kalan kişidir.

Carol S. Pearson, benin/kahramanın babasız kalması durumunda hissettiği acı ve terk edilmişlik hissini insanoğlunun cennetten kovulma anlatısıyla birleştirmiş, fakat bu hissini sadece babasız kalan insanlarda değil hayatta zorluk ve mücadeleler ile karşılaşan ve haksızlığa uğradığı düşünün tüm insanlarda görülen ortak bir arketip olduğunu ileri sürmüştür. Bu düşünceye paralel olarak yetim arketipinin görevi Pearson’un da belirttiği üzere; “*masumiyetten ve yadsımadan çıkıp, ıstırap acı, yokluk ve ölümün yaşamın kaçınılmaz bir parçası olduğunu öğrenmektir*”¹⁴

“Yetim” arketipinin, kahramanın erken çocukluk yaşantısına dayandırılabilceğini söyleyen Pearson, bu arketipin herkeste aynı oranda görülmeyeceğini belirtmiştir.

Hatice Meryem’in *Yetim* romanındaki küçük yetim kız figürü, anne babası o doğduktan beş yıl sonra anlaşılmayarak boşanmış, her iki ebeveyni de hayatta olmasına rağmen pahalı denebilecek bir yatılı okula bırakılmış bir “yetim”dir. Aslında boşandıktan sonra “baba evi”ne bir sığıntı gibi sığınan annesinin durumu da kendisinininkinden pek farklı değildir. Annesinin evliliğini başından beri onaylamayan dedesi, boşandıktan sonra “*peydahlarken aklın nerdeydi*, götür aldığın yere bırak”¹⁵ diyerek yoksul annesini çaresiz duruma sokmuş; küçük kızın “yetimhane” gibi olan okula bırakılmasına ve sahiplenilmemesine sebep olmuştur. Aynı anda birkaç iş yaparak kızını, bıraktığı okulda okutabilen, ona pahalı hediyeler almaya çalışan annesi ve babasından aslında sadece “birleşmeleri”ni dileyen küçük kız, birleşmeyen, bir araya geldiklerinde sürekli kavga eden anne ve babasının bu durumları onu her geçen gün “yetim”liğe daha fazla iter.

Hayatta en büyük yol göstericilerden biri (hatta ikisi) olmadan var olmaya çalışmak mücadelesi veren “yetim”, ebeveyninin dikkatini çekmek için -geceleri altını ıslatmak dâhil- türlü tepkiler geliştirir:

“(…) daha ilk günden bende korku, endişe ve nefret gibi yaşama hiç de yakışmayacak çok güçlü duygular uyandıran bu okula geçici süreliğine bırakıldığımı inanmayı her şeyden çok istiyor, her gece yatağımı ıslatıyordum”¹⁶.

14 Pearson, a.g.e., s.71.

15 Hatice Meryem, *Yetim*, İletişim Yay., İst., 2019, s. 8.

16 Hatice Meryem, *Yetim*, s.13.

Tüm anlatıyı onun “Ben anlatıcı” olarak kahramanın bakışından takip ettiğimiz Hatice Meryem’in “yetim”i; anne babası olmasına rağmen bırakıldığı yatılı okulda bile “istenmeyen, âdeta hiçbir yere sığdırılamayan bir çocuk”¹⁷tur. Bu sebeple kendisini “yetim” olarak görmektedir. Her geçen gün anne-babasına duyduğu özlemi artan yetim, altını ıslattığı için sürekli ona sataşan ve “yetim”liğini her fırsatta hatırlatan okul arkadaşlarına, onları öldürmek isteyecek kadar nefret duyar:

“Ne yaptım ben size?

Sizin anne babanız yok mu?

Özlemiyor musunuz onları?

Ben çok özliyorum,

Afedersiniz o kadar çok özliyorum ki

Her gece altıma yapıyorum üzüntüden.”¹⁷

Kendini, yalnızlığını durmaksızın sorgulayan “yetim”e göre, varoluşu bile suçtur. Üstelik bu durumun kendisine hatırlatıldığına da tanık olmuştur:

“Suç neydi? Suç sevgisizlikti (...) Öğrenecektim. Öğrenmeliydim. Ne de olsa hafta sonları evlerine götürüldüğüm yoksul akrabalarımın konuşmaları arasında defalarca duymuştum. Benim varlığım zaten başlı başına bir suçtu.”¹⁸

Birçok işte çalışarak kızını bir yatılı okulda okutan, pahalı hediyeler alan yirmi beş yaşında dul kalmış *çalışkan annesi ile* sadece hafta sonları buluşan bu küçük kız, istemese de bazı akrabalarının evine götürülür. *Anne ve babasıyla aynı evde yaşayan çocuklara, tarçın ve süt kokan evlere özenir.* Sosyal ilişki kuramayan, son derece yalnız ve mutsuz yetim kız, içinde biriken öfkeyle yatılı okulda birilerini öldürmek ister. Bu şekilde “yetim”likle baş etmek, hayatta kalmak istemektedir. *Şartların içindeki “masum ve iyi” olanı öldürüp onu kötü olmaya ittiğine inanmaktadır.*

Pearson’a göre “Yetim, sıkıntı içindeki bir genç kız gibi, uygun güçten ya da becerilerden yoksun olarak, düşmanca bir ortamla başa çıkmak zorundadır”¹⁹. Meryem’in yetiminin durumu da böyledir. 5 yıl anne babasıyla yaşadıkdan sonra içlerinde gerçekten kimsesiz çocukların da olduğu yatılı okula bırakılma durumunu “*evde yaşamaya alıştırdıktan kısa bir süre sonra bakılıp daha sonra sokağa bırakılan bir kedi ya da köpek*”²⁰e benzetir.

17 a. g. e., s. 20.

18 a. g. e., s. 12.

19 Pearson, a. g. e., s. 68.

20 Meryem, a. g. e., s. 13.

Yatılı okulda kendini bıçakla yaralayan, kaçmaya çalışan, hatta “biri-ni öldürme” arzusu şiddetlenip sonunda kendini bıçaklayarak intihara teşebbüs eden yetim; bir ay hastanede yattıktan sonra babası tarafından yatılı okuldan alınıp babaannesinin yanına verilmiştir.

“Yaşlı ve bıyıklı kadın” dediği ve ona hiç kimsenin davranmadığı kadar müşfik davranan, onu korumaya çalışan babaanne, ne yapsa kendisine karşı sürekli kalkanlarını kaldırmış şekilde teyakkuzda duran torununa ulaşamaz. Hatta ona bir kere bile “babaanne” demeden vefat eder. Oysa babaannesinin kendisi için anlamını ancak o öldükten sonra anlayacak ve kendine itiraf edecektir:

“Yaşlı ve bıyıklı kadın geldi aklıma. Bana masallar, meseller ve hikâyelerle en büyük zorlukların üstesinden gelebileceğimi aşlamaya çalışan kadın. Kendime acıma ve öfkeme tutunarak yaşama isteğim o kadar çoğalmıştı ki sadece bu yüzden görememiştin onu! (...) Ay ben ne yapmıştım!”²¹

Yetim, onun okuması için çok çalışarak türlü fedakârlıklar yaptığına inandığı annesini de bir süre sonra anlayıp affedecek, kendine acımayı sürdürecektir. Zira annesi de boşanmış olmasından dolayı ailesinin yanında bir sığıntıdır ve aslında o da kızı gibi “anne ve babası” olmasına rağmen bir “yetim”dir. Böylece romanın kahramanı, “yetim”lik durumunun kendisine annesinden miras kaldığına inanmaya başlayarak annesine ve kendine acımayı artırır.

“Hızlanırken annem geldi aklıma. Onca zaman içinde yanıma sadece birkaç kere uğramış, bir gece bile kalmadan, çamaşırlarımı yıkayıp katlayıp yerleştirdikten, birkaç tencere yemek pişirdikten, mutfağı banyoyu bir temiz ovalayıp yıkadıktan ve muhakkak babamla bir büyük kavaya tutuştuktan ve tabii ağlayarak sarılıp beni öptükten, beni alacağını söyledikten sonra çekip gitmişti (...) Benden uzak durması hayrınaysa varsın dursundu. (...) Onunla bağımın tamamen kopması imkânsızdı. Fakat şimdi onsuz ayakta kalmayı öğrenmeliydim. Öğrenecektim.”²²

Benliğin kendini tanıması macerasında öğrenmesi gereken, mücadele etmekten vazgeçmemektir. Bu durumda yetim arketipi, tam olarak bu mücadelenin kahramanı olacaktır. Her ne olursa olsun ayakta kalmayı öğrenmek, bunun için mücadele etmek, geçmişinde, hayatında öfke duyduklarını anlamak ve bağışlamak suretiyle hayatta kalmayı öğrenmek “yetim” için kaçınılmazdır. Yetim için karakteristik olan durumlardan biri her şartı “kabullenmek” olmur. O, “sesini hiçbir zaman hiç kimseye

²¹ a. g. e., s. 152.

²² a. g. e., s. 151.

duyuramayan"dır ve bu durumu da kabullenmiş ve öğrenmiştir:

*"(...) ben ağlayıp yalvararak, bağırıp çağırarak sesimi başta annemle babam olmak üzere hiç kimseye duyuramayacağımı öğrenmiştim"*²³

Yetimin kabullendiği/ inandığı gerçeklerden biri de "cehennem" olarak nitelediği okuldan hiç alınmayacağı, ölümünün bile kimseyi etkilemeyeceğidir:

*"İnsan kulaklarını ne kadar tıkarsa tıkasın susturamıyor bazı sesleri. Zamanla kabulleniyor neyse ki. Ben de buraya, bu cehenneme bırakıldığım, bir daha alınmayacağım, burada öleceğim ve ölümümün başta annemle babam olmak üzere hiç kimsede trajik bir etki uyandırmayacağı gerçeğini kabullenmiştim."*²⁴

Romanın kahramanı küçük kız, kendini bıçaklayarak intihara kalkışmasından sonra babası tarafından babaannesinin yanına geçici olarak bırakılır. Hastalandığında "Fatma ananın eli ile" diyerek torununa şifa vermeye çalışan, ona duaları ve Allah'a, peygambere inanmayı öğreten büyükannesine sağlığında bir kere bile "babaanne" demeyen yetim; büyükannesinin kıymetini ölünce anlamıştır. Babaannesinin yanına "bırakılmış" olmasının verdiği öfkeyle kendisine "Yaşlı ve bıyıklı kadın" demesinden dolayı da kendisine kızar hatta ölümünden dolayı kendisini suçlar. Başkalarının gözünden kendisine bakmaya çalışır ve kendisini bu kez "katil" olarak görmeye/kabul etmeye başlar:

"Annesi yokmuş!

Babası ayıyaşmış

Babannesini o öldürmüştü!

*Şeytan"*²⁵ dır.

Eserin sonunda yaşından beklenmeyecek kadar çabuk büyüyen ve ebeveyninin rolüne bürünen yetim, kendisini "alacağını" söyleyen annesini affeder, babaannesinin ölümü üzerine şişelerden duvar yapacak kadar kendisini alkole veren babasına gücü yettiği kadar "anne"lik yapmaya çabalar:

*"Yaptığım çorbayı içmiş miydi acaba? Yaşlı ve bıyıklı kadının emanetiydi o bana. Ona sahip çıkmam gerekiyordu. İlk işim şarap duvarının yükselmesini durdurmak olmalıydı. Gücüm yetecek miydi buna?"*²⁶

Babaanne, uyumsuz ve kavgacı torununun, ölmeden önce son veli

²³ Meryem, a. g. e., s. 32.

²⁴ a. g. e., s. 33.

²⁵ a. g. e., s. 152.

²⁶ a. g. e., s. 151.

toplantısına katılır. Orda işittiklerine çok üzülür ve eline verilen kompozisyon yarışması broşürünü “ödev” zannedip torununu bu “ödevi” yapmaya zorlar. Sonrasında kalbi daha fazla dayanamaz ve ölür. Annesi ve babasına beslediği öfkeyi yansıttığı babaannesini dinlemeyen yetim, herkesin “babaanne” demediği için “öldürdüğü”nü düşündüğü babaannesinin ardından, âdeta onun vasiyetini yerine getirmek için bir kompozisyon yazarak son gününde yarışmaya katılır ve birinci olur. Eserin sonunda:

“Ben niye suçlu olayım efendim?

Hayır suçlu da değilim!

Kim mi suçlu?

*Ben nerden bileyim?”*²⁷ Diyen “yetim”in kendini gerçekleştirerek birey olduğuna şahit oluruz. “Yetim arketipi” üzerine çalışmalar yapan Pearson’un dediği gibi “*Yetim, sıkıntı içindeki bir genç kız gibi, uygun güçten ya da becerilerden yoksun olarak, düşmanca bir ortamla başa çıkmak zorundadır*”²⁸. *Yetim* romanının kahramanı ve anlatıcısı olan “yetim” de Böylece tüm okulun bir anda gurur kaynağı olan yetim, eserin başında hiç kimseye duyurmadığı sesi sebebiyle her şeyden kendini suçlu sayarken, sonunda artık özgürleşir ve zorluklarla dolu sınavdan zaferle çıkar.

3. Sonuç

Kolektif bilinaçaltında meydana gelen ve sergiledikleri bazı ortak simgesel özellikler sebebiyle, en eski anlatılardan itibaren insan varoluşu ve geçmişi hakkında da önemli işaretler taşıyan arketipler, modern edebiyat metinlerinin kişilerinin davranışlarının analizi için de önemli veriler sunar. 1990 sonrası hikâye ve romanımızın kadın yazarlarından olan Hatice Meryem, Türkiye’de özellikle yoksul ailelerden başlayarak kız çocuk, genç kız, kadın ve anne olmanın türlü hallerini, çoklu anlatıcılar ve mekânlar üzerinden hikâye ve romanlarında ele almıştır. 2019 tarihli son romanı *Yetim*’de ise, anne ve babası olmasına rağmen yatılı okula bırakılan beş yaşındaki bir kız çocuğunun “yetim”lik, “yalnız”lık psikolojisini masaya yatırmış; geliştirdiği tepkileri, kabullenişlerini, hayatta kalma çabalarını gözler önüne sermiştir. “Yetim” arketipine göre içe dönük, ilişki kuramayan bu yalnız kız, etrafındaki düşmanca ortamla mücadele ederken, içindeki “masumiyet”i öldürmüştü; sonrasında kendisini sahiplenilen büyükannesinin ona sevgi dolu yaklaşımına bile “düşmanlık”la karşılık vermiştir. Babaannesi öldükten sonra, onun kendisine aşılama çabıştığı sevgi ve

²⁷ Meryem, a. g. e., s. 153.

²⁸ Pearson, a. g. e., s. 68.

değerlerin farkına varan küçük kız, başlangıçta hissettiklerinin aksine hayatta aslında “yetim” ve “suçlu” olmadığını, babaannesinin vasiyeti hâline gelmiş olan ödevini yerine getirerek yani “Hayalimdeki Dünya” adlı kompozisyonu yazıp birinci olarak ispatlayacaktır. Böylece başarılı olamadığı beden eğitiminde herkesin dalga geçmesiyle sonuçlanan atlama yarışlarına, başarılı olduğu kompozisyonu ile cevap vererek “hayatta kalma”yı başarmış, içinde olan ve daha önce yavaş yavaş öldürdüğü iyiyi ve umudu yeniden ortaya çıkarmıştır. Anne ve babasının durumuyla yüzleşmiş hatta kendisinden farklı olmadıklarını kabullenmiş; alkol bağımlısı olan, babaannesinin emaneti babasına “anne”lik bile yapmaya başlamıştır. Meryem, “yalnız” ve “ezik” olarak çizdiği “yetim”i, “güçlü” ve “savaşçı” figür hâline dönüştürmüş, şartlar ne olursa olsun mücadele etme ve hayatta kalma azmini *aşlamıştır*.

Kaynakça

- Ege, Fatih *Masallarda Bilincin Dönüşümü ve Dönüştürülmesi*, Kültür Ajans Yay., Ankara, 2016.
- Hece Öykü, “Günümüz Türk Öyküsünde Kadının Sesi”, nr. 56, Nisan 2013, s. 82, 89.
- Jacobi, Jolande, *Carl Gustav Jung Psikolojisi*, (çev. Mehmet Arap), İlhan Yay., İstanbul, 2002.
- Korkmaz, Ramazan, *Yazınsal Okumalar*, Kesit Yay., İstanbul, 2015.
- Meryem, Hatice, *Siftah, Varlık* Yay., İstanbul, 2000.
- Meryem, Hatice, *Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun*, İletişim Yay., İstanbul, 2002.
- Meryem, Hatice, *İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar*, İletişim Yay., İst., 2008, 286 s.
- Meryem, Hatice, *Aklımdaki Yılan*, İletişim Yay., İstanbul, 2010.
- Meryem, Hatice, *Yetim*, İletişim Yay., İstanbul, 2019.
- Pearson, Carol, S., *İçimizdeki Kahraman*, (çev. Semra Ayanbaşı), Akoşa Yay., İstanbul, 2010.
- Schultz, Duane P. - Schultz, Sydney Ellen, *Modern Psikoloji Tarihi*, (çev. Yasemin Aslay), Kaknüs Yay., İstanbul, 2007.
- Tuğlacı, Pars, *Okyanus Türkçe Sözlük*, c.3, Pars Yay., İstanbul, 1974.5.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay., c. 2, Ankara, 2005.